

Kovács T., Vasvári M. (2023): Az „alföldiség” karakterisztikája a Nagykunságban. Kisújszállási esettanulmány. CITY.HU Várostudományi Szemle. 3(2), 67–92.

Az „alföldiség” karakterisztikája a Nagykunságban. Kisújszállási esettanulmány

Kovács Tibor¹ – Vasvári Mária²

*Mottó: „A Paradicsom itt van. Csak mi tesszük tönkre.”
(Friedensreich Regentag Dunkelbunt Hundertwasser)*

Absztrakt

Jelen tanulmánnyal célunk egy jellegzetes alföldi (nagykun) kisváros, Kisújszállás 21. századi helykeresésének, kiemelten a kultúrára alapozott megújulási kísérletének bemutatása. Megvizsgáltuk, hogy a város mennyire őrzi „alföldiségét”, ezen belül nagykun mivoltát, főként a helyi kultúra ápolása és teremtése szemszögéből. Az „alföldi” és „nagykun” jellegzetességek beazonosítása során a földrajzi környezet és az ahhoz (még mindig) erősen kapcsolódó gazdaság mellett (illetve azon túl) elsősorban a helyi társadalom és identitás vizsgálatát állítottuk a középpontba. Az alföldiséget keresve sajátos mentalitást és identitást tapasztaltunk, amely ma mindinkább a diszharmónia jegyeit hordozza az alföldi társadalomban. A város rezilienciájának vizsgálata során megállapítottuk, hogy bár Kisújszállás rendelkezik alkalmas kapaszkodókkal, nem elég pontoszerű képességekben gondolkodni: folyamatokban kell(ene) tervezni a jövőt. A kitörés kulcsfontosságú pontjának a kultúrát tekinti a város. Az elmúlt egy évtizedben több mint 10%-kal növekedett a helyi kulturális helyszínek és látnivalók száma. A kultúra jegyeit őrzik továbbá a civil szervezetek, egyesületek, szakmai szervezetek, akiknek munkássága az élő város, a kultúra őrzésében kulcsfontosságú. Helyi véleményformálókat célzó kérdőíves felmérésünk válaszadói leginkább a helyiek alacsony kulturális igény szintjét találták aggasztónak, de nem ítélték kielégítőnek a kultúrához kapcsolódó PR és marketing tevékenységeket sem. A településmenedzsment kapcsán az alulfinanszírozottságot, a decentralizáció és a hálózatosodás hiányát, míg a gazdaság esetében az ipari parkok, az inkubátorházak hiányát és az innovatív vállalkozói mentalitás alacsony fokát

¹ alpolgármester, Kisújszállás Város Önkormányzata, kovacs.tibor@uni-eszterhazy.hu

² egyetemi adjunktus, Debreceni Egyetem, Természettudományi és Technológiai Kar, Földtudományi Intézet, Tájvédelmi és Környezetföldrajzi Tanszék, vasvari.maria@science.unideb.hu

emelték ki. Ez a helyzetértékelés nyomatékosítja a „régföldi”, mezőgazdasági struktúrában ragadó (szenvető) település igényét a változásra. Kisújszállás esetében a kultúrára alapozott megújulás és identitásépítés *a meglévő fejlődési alternatívákat támogató horizontális koncepciónak tekinthető.*

Kulcsszavak: válságok kora, alföldi belső periféria, mezővárosi kultúra, lokális egyediségek, reziliencia

Abstract

The aim of this study is to present a typical small town in the lowlands (Nagykunság – Greater Cumania), Kisújszállás, in its 21st century search for a place and its attempt at renewal mainly based on culture. We have examined the extent to which the town has preserved its ‘lowlandness’, including its Nagykun (Greater Cumanian) character, especially in the context of the cultivation and creation of local culture. In identifying the ‘lowland’ and ‘Greater Cumanian’ characteristics, we focused on the geographical environment and the (still) strongly linked economy (and beyond), and in particular on the local society and identity. Our results show that the search for ‘lowlandness’ has left us with a particular mentality and identity that today bears more signs of disharmony in lowland society. In examining the resilience of the city, we found that although Kisújszállás has the handholds for resilience, it is not enough to think in point-like terms: we must (should) plan for the future in processes. The city sees culture as a key point of breakthrough. The number of cultural sites and attractions in the municipality has increased by more than 10% in the last decade. In addition, cultural heritage is preserved by NGOs, associations and professional organisations, whose work is key to the preservation of the living city and its culture. Our questionnaire survey reveals that respondents were most concerned about the low level of cultural demand from locals, and also considered the PR and marketing activities related to culture to be unsatisfactory. On the municipal management side, respondents cited under-funding, lack of decentralisation and networking, while on the economic side, they cited the lack of industrial parks, incubators and a low level of innovative entrepreneurial mentality. This assessment of the situation underlines the need for change in a region and municipality suffering from the ‘old lowland character’, stuck in an agricultural structure. Overall, it can be concluded that for the city, culture-based regeneration and identity-building can be seen as a horizontal concept supporting existing development alternatives.

Keywords: age of crises, inner periphery of the plains, rural-urban culture, local specificities, resilience

Bevezetés

A kérdésre, miszerint „*Számít-e még az „alföldiség” a 21. század harmadik évtizedében?*”, a válasz összességében egy határozott *valószínűleg* lehet... hogy miért? Meglátásunk szerint a nagy narratívák, az abszolútnak beállított igazságok kora, a Történelem végetér(hetet)t (Fukuyama 1994). Előtérbe került az általános kételkedés, a bizonytalanság, úgy a mindennapi életben, mint a tudomány általi válaszkeresésben és válaszadásban egyaránt – s ez alól mi, városkutatók (továbbá -lakók, -vezetők, -látogatók) sem vagyunk kivételek. A világgazdaság komplexitásának (melyet növekvő bonyolultsága, összetettsége egyúttal mind sérülékenyebbé is tesz), illetve a helyi társadalmi-gazdasági-környezeti problémák felerősödésének eredményeként a *válságok kora* következik. A 2020-as évtized válsága rendszerválság, ezért újra kellene definiálni a piacgazdaságot és azokat a társadalmi-gazdasági-politikai tényezőket, amelyek keretei között az működik (Zsibók, Rác, Horeczki 2022).

A válságtünetek elleni küzdelem már korábban is óriási erőfeszítéseket igényelt (volna, ha volt egyáltalán tényleges akarat és cselekvés...), ám jelen évszázadunk harmadik évtizede új, eddig – a ma élő európai és hazai generációk előtt legalábbis – ismeretlen és sokkoló kihívásokat támasztott a Covid-19 világiárvány, majd a 2022 februárjában kitört orosz-ukrán háború képében. E körülmények között kiemelkedő jelentőséggel bír az a kérdés, hogy az egyes emberek, közösségek, népek-nemzetek, térségek, régiók és települések miként tudnak megküzdeni az előttük álló (ismert és ismeretlen) nehézségekkel, milyen válaszokat tudnak adni a kor globális és lokális kihívásaira. Ezek a válaszok természetesen függenek helytől és időtől, az egyes társadalmak fejlettségétől, *tanulási hajlandóságától*, rugalmasságától, innovációs képességeitől, kreativitásától, ún. reziliencia-képességétől. A világ fejlett társadalmi ezekre a kihívásokra (melyek egyébként – nem mellékesen – jórészt az ő több évszázados társadalmi-gazdasági-politikai ténykedéseiknek, életformájuknak köszönhetőek...) folyamatosan keresik az elméleti válaszokat és gyakorlati megoldásokat; kelet-közép-európai térségünk azonban – mint mindenben – ebben is a megkésetttség jeleit mutatja.

Ugyanakkor a tudomány köteles a valóság objektív kutatására, az ok-okozati viszonyok felderítésére, az elméleti alapokon (is) nyugvó gyakorlati válaszadásra – s a városkutatók sem mentes ettől a követelménytől, sőt: itt talán még fontosabb az elméleti kutatás és a gyakorlati fejlesztés összefonódása, egymásra épülése, mint sok más területen, hiszen többségünknek közvetlen élettere a város. És egyébként is egyet kell értenünk Rem Koolhaas (1995: 1252) megállapításával, miszerint „A ... város: ez minden, ami maradt nekünk”.

Elméletünket alátámaszthatja, hogy a *globalizáció* sodrából még a félperifériás Magyarország sem marad ki (gazdasági szempontból hazánk még mindig a tíz legnyitottabb ország között található), s évtizedek óta érezhető a kultúra homogenizációja, amerikanizációja is (ld. például anyanyelvünk változását, érezhető anglicizálódását). Ám szerencsére ezzel párhuzamosan jelen van, és talán erősödik is a *lokalitás*, az egység, a másoktól különbözés fontosságának felértékelődése, ennek kapcsán a régi, helyi/térségi „ösi” kultúra / identitás újrateremtése és -termelése, majd – sokfelé érdemi lokális ipari teljesítmény híján – ennek kommercializálása, gyakran mintegy értelmiségi vállalkozásként (horribile dictu „fahérgalléros nagyprojektként”), egyes települések kiemelten fontos reziliencia-pontjaként.

Miért éppen Kisújszállás?

A fentebb leírtak miatt érezzük indokoltnak egy tipikus alföldi mezőváros kulturális szempontú elemzését, 21. századi útkeresésének értékelését, alföldiségének jellemzését. Írásunkban az eredeti Hatkunság települései (Karcag, Kisújszállás, Kunhegyes, Kunmadaras, Túrkeve, Kunszentmárton) közül a Nagy-kunság „kulturális fővárosát”, Kisújszállást vesszük górcső alá. Természetföldrajzi vonatkozásban kétségtelen tény a város alföldisége, s ehhez kapcsolódóan a helyi gazdaság is (még mindig) igen erősen meghatározott a természeti adottságok által. A település mezőgazdasága jórészt továbbra is a régi, mármint a 20. század második felében rögzült termelési palettát mutatja, dominánsan nagyábrás, monokultúrás szántóföldi gabonatermesztéssel, illetve ma már szinte kizárólag csak nagyüzemi állattenyésztéssel. Iparában a jórészt a szocialista időszakban felfutatott fa-, fém- és textilipar, valamint mezőgazdasági gépgyártás megmaradt, korszerűsített üzemei jellemzőek.

Ami azonban a 21. században, a posztmodern élménygazdaságban igazán fontos (lenne és lehetne – a társadalomtudományos mainstream és saját álláspontunk szerint egyaránt), az a tágabb értelemben vett (jelen esetben alföldi, speciális nagykun) kultúra teremtése, termelése, marketingje, eladása és fogyasztása, hiszen „*a kultúra nagy üzlet. Egyik vezető szektora a posztfordista gazdasági forradalomnak, és alapja számtalan városmegújulási programnak*” (Allen J. Scott gondolatait idézi Süli-Zakar et al. 2006: 313). Ehhez szorosan kapcsolódva a helyi kultúra piacosítása kapcsán is felmerül az alapvető kérdés: hogyan lehet egy ilyen belső periférián elhelyezkedő település életképességét megőrizni, fennmaradását biztosítani, illetve középtávon esetlegesen egyfajta moderált fejlődési úton elindítani? A válasz kézenfekvő lehet: a helyi erőforrásokat, kiemelten a településre jellemző sajátos kultúrát kell fejleszteni, reklámozni, piacosítani

és eladni – a turistáknak is. A helyi kultúrák meghatározott térhez kapcsolódnak, egyediek, ha úgy tetszik, jól integrált rendszerként ragadhatóak meg, éppen konkrét terükhöz kötöttségük definiálja őket (Hannerz 2004).

Elöljáróban leszögezhetjük, hogy kutatásunk és a megélt geográfia tapasztalatai révén összességében megállapítható: Kisújszállás érzékeli és megéli alföldiségét. Ezt ugyanakkor alapvetően a nagykun mivolta révén teszi meg. Kijelenthető, hogy ez az alföldiség és „nagykun-ság” leginkább egy kultúra alapú értelmiségi (re)konstrukció, a nagykun identitás-újraalkotás rendszerváltás utáni nagy vállalkozása. S hogy beszélhetünk-e alföldi város(ok)ról a szó földrajzi tényeket rögzítő jelentésén túl? Pozitivisták kutatói beállítódásunk szerint Kisújszállás esetében (a sok és sokrétű, feszítő és vélhetően egyre növekvő társadalmi-gazdasági-környezeti problémahalmaz ellenére) pillanatnyilag még igen: ezt fejtjük ki az alábbiakban.

Módszertan

A bevezetésben feltett kérdés megválaszolása érdekében helyi prominens személyeket célzó kérdőíves vizsgálatot végeztünk. A lekérdezés 2022 nyara és 2023 januárja között többkörös megkeresés útján történt. Papíralapon, majd online és telefonon kerestünk meg minden helyi „meghatározó érintettet” kutatásunk kivitelezése érdekében. Összesen 21, a város életében kulcsszerepet játszó személyt – polgármestert, alpolgármestert, jegyzőt, kisebbségi önkormányzati képviselőt, főépítészt, civil szervezetek vezetőit, iskolaigazgatókat, művelődésszervezőket, helyi lelkészeket, háziorvosokat, vállalkozókat (tehát a „helyi hangadókat”) – kérdeztünk meg (a válaszadási hajlandóság 81%-os volt). Arra kértük őket, hogy értékeljék a város kulturális adottságait, továbbá a helyi településmenedzsment, illetve a termelési és szolgáltatási kultúra – azaz a gazdaság – helyzetét, hogy lehetőség szerint átfogó képet kapjunk Kisújszállás általános helyzetéről és alföldi jellemvonásairól. A kérdőív skálázásában az *1-es a teljes elégedettséget, az 5-ös érték a teljes elégedetlenséget* fejezte ki.

Felhasználtuk továbbá a rendelkezésre álló releváns országos és települési statisztikákat, elemeztük a település fejlesztési dokumentumait, alkalmaztuk a „megélt geográfia” (talán szubjektív, ám annál hasznosabb) a mélyrétegeket igazán feltáró, árnyaló módszertanát is.

Az „alföldi út” kérdőjelei: terhes örökség a 21. században

Egy, az Alföld településeiről szóló tudományos kiadványban nem lehet megkerülni a félmúlt korábbi nagy Alföld-kutatóinak „alföldiség” és „alföldi út” sajátosságaira vonatkozó, (és ami a legfontosabb: alapvetően továbbra is érvényes!) megállapításainak legalább rövid összegzését.

Magyarországon összességében és az ország keleti felében is a rendszerváltást követő évtizedekben a tulajdoni, képzettségi-kulturális, foglalkoztatottsági, demográfiai, egészségügyi és szociális viszonyokban mutatkozó társadalmi és területi különbségek nemhogy csökkentek volna, hanem éppen ellenkezőleg: növekedtek. Perifériaképződés szempontjából az Alföld nemcsak az előzményeket, hanem a történelmi folyamatok következményeit és rendszerváltás utáni sajátosságait is talán a legtipusosabban jeleníti meg (Baranyi 2004).

A társadalmi fejlődés történelmileg kialakult sajátos „alföldi útja”, amely egyszerre viselte magán az elmaradottság (gazdasági-termelési szerkezet) és a viszonylagos (társadalmi) fejlettség jegyeit, az elmúlt bő hetven (azon belül is a leglátványosabban a rendszerváltás utáni jó harminc) év történelmi-gazdasági-társadalmi változásai során megrekedt. Az egykori kettős fejlődés, az alföldi társadalom „másságának” korábbi alapjai, az Alföld „történelmi szindrómái” közül is a legértékesebb tényezők – parasztpolgári-mezővárosi fejlődés, viszonylag fejlett mezővárosi intézményhálózat, reformált egyház haladó-polgári irányzatainak jelenléte, nagyfokú társadalmi mobilitás, „innovatív” paraszti mentalitás stb. – kedvező hatásai az elmúlt bő háromnegyed évszázad során elenyésztek (Beluszky 1992; Csatári 1993, 2005).

Talán a *sajátos mentalitás és identitás* még megmaradt jegyein kívül ma már egyetlen olyan pozitív társadalmi tényező sincs, amely a korábbiakhoz hasonló kedvező társadalmi hatást tudna kiváltani az Alföldön. A 21. századi posztmodern magyar digitális félféudalizmus korában (Kovács 2009) eljutottunk oda, hogy a gazdaság és társadalom fejlődésének korábban utóbbi számára előnyös diszharmóniáját a teljes (negatív) „harmónia”, azaz a korszerűtlen gazdasági szerkezethez igazodó korszerűtlen társadalmi struktúra egymásnak megfelelése, esetenként a korábbiakkal ellentétes előjelű, ezúttal már a társadalmi mozgásfolyamatok számára hátrányos *teljes diszharmónia* váltotta fel (Beluszky 1992; Csatári 1993, 2005).

A fent idézett gondolatok az elmúlt évek-évtizedek alatt sajnos semmit nem veszítettek aktualitásukból: igazából csak az eltelt évek számát kell aktualizálni, a mondanó veleje marad. S amíg a kibontakozás és fellendülés olyannyira várt jelei nem mutatkoznak, addig szembe kell nézni a mai lehangoló valósággal: az alföldi városok és községek jelenleg is az ország hátrányos helyzetű települései közé tartoznak, még akkor is, ha a

települések méretétől (népességszám) és elhelyezkedésétől (országhatárhoz közel) függően fejlettségi differencia van is közöttük.

De hát miért nem sikerült nekünk most sem, és ez sem? Azért, mert a sikeres nemzetek – a hagyománytisztelet mellett – nem múlt-, hanem jövőorientáltak, hajlandóak és képesek a tanulásra, a kitartó, együttes erőfeszítésre, hálózatok alkotására (Pataki Ferenc szavait idézi Hovanyecz 2008). És mi, magyarok? Nálunk sajnos kialakult egy furcsa tradíció: a hit abban, hogy újra lehet csinálni a múltat. Valamit nagyon elmulasztottunk a rendszerváltáskor, és mulasztunk azóta is, megállás nélkül. Nálunk nem indultak el társadalmi-gazdasági integrációs folyamatok, ellenkezőleg: egyre inkább kizárolagossá váltak a differenciálódási, sőt polarizációs fejlemények, elveszett az osztársadalmi bizalom. A demokrácia fogalma nem a „közjó” szinonimája lett, hanem a pártosodásé. Veszélyes irányba fordultak a dolgok: a veszedelem mindenekelőtt a tömegessé váló egzisztenciális szorongásból, a bizonytalanság, a bizalmatlanság és a kiszámíthatatlanság ugrásszerű növekedéséből ered. Abból, hogy nagy tömegekben támad a képzet: „elfogyott a jövő” (Pataki Ferenc szavait idézi Hovanyecz 2008).

Reziliencia a városfejlődésben: elméleti konstrukció, vagy valós lehetőség?

A fenti, igencsak borús múlt- és jelenkori helyzetkép vázolója után feltehető a kérdés: mégis, a globalizáció, a mesterséges intelligencia a digitalizáció, a soha nem látott ütemű technikai fejlődés, a fenntarthatóság, a körforgásos gazdaság, a taktikai urbanizmus stb. elvének és gyakorlatának terjedése közben az Alföldön, a Nagykunságban tényleg „elfogyott a jövő”?

Reményeink szerint nem (teljesen). Ennek egyik oka, hogy néhány éve hazai a terület- és településfejlesztésben is feltűnt egy új, divatos fogalom: a reziliencia. A rezilienciát a városok (régiók) külső válságokkal szembeni ellenálló és megújuló képességének leírására széles körben használták (Simmie 2014). Enyedi György (1997) kiemelte, hogy a sikeres városokban döntések születnek, viszont ma a legtöbb (hazai) település kénytelen szembenézni azzal, hogy az igazán fontos döntések máshol születnek. Ugyanakkor *„a reziliencia társadalmi konstrukció, amelyet egy térbeli alapon szerveződő, intézményesült és informális kapcsolatok által összekapcsolt közösség hoz létre. E kapcsolatok által hordozott készségek és tudás összessége, amely lehetővé teszi a változó, a közösség szempontjából külsődleges társadalmi, gazdasági, politikai és ökológiai feltételekhez való folyamatos alkalmazkodást, a közösség működőképességének megőrzését, a képességet a saját készségek és tudás bővítésére és struktúra megújítására, ezáltal a közösség kiszolgáltatottságának csökkentésére”* (Pirisi 2019: 67).

A társadalomtudományok rezilienciával kapcsolatos vizsgálatai lehetővé teszik a reziliencia kulcstulajdonságainak meghatározását (Pirisi 2019). Ezek a következők:

- a legbiztosabb elem a *diverzitás*;
- a *kohézió* szerepe is jelentőséggel bír;
- a harmadik tulajdonság az *autonómia*.

Ha bárki kételkedne a három kiemelt tulajdonság jelentőségében, érdemes megfordítani a kérdést: „*vajon egy közösség, amely társadalmában, gazdaságában és politikumában egyveretű, egyébként polarizáltság és szétszakítottság jellemzi, valamint ki van zárva a saját sorsát érintő döntéshozatalból, nem tekinthető-e eleve igen sérülékenynek?*” (Pirisi 2019: 74). Az elméleti megközelítésen túl nagyon fontos a gyakorlat: „*egyetlen (!) polgár speciális „képessége”, egyetlen történelmi épületre épülő „képesség”, vagy egyetlen egy speciális, csak az adott településre jellemző természeti erőforrás is kiindulópontja vagy felhajtóereje lehet a reziliencia-erősítésnek és új erősségek megteremtésének*” (Fejérdy, Z. Karvalics 2015: 119).

Mindezekből Kisújszállás elviekben nagyon jól áll: azonnal mozgósítható és egyedi szellemi örökségként, reziliencia-pontként említhető a város szülötte, Csukás István országos hírű meseíró szellemi öröksége és annak helyi ápolása, a világhíre jutott, 2023 októberében Nobel-díjjal jutalmazott Karikó Katalin munkásságának kisújszállási indítatása, az épített örökség részeként a Vigadó multifunkcionális épülete, míg a speciális helyi alföldi termelési kultúra kapcsán a hagyományos rizs- és indiánrizs-termesztés, mint egyedi erőforrás.

Egyet kell ugyanakkor értenünk Fejérdy Tamás és Z. Karvalics László (2015: 119) megállapításával: „*Nem elég azonban a pontszerű képességben gondolkodni: folyamatokra kell alapozni, elismerve azok ciklikus jellegét és megfelelően azonosítva az egyes ciklusszakaszok lényeges karakterisztikáját*”.

Kisújszállási kihívások és válaszok történelmi kontextusban

Kisújszállás a fővárostól, Budapesttől 150 km távolságban keletre-délkeletre, Debrecentől 80 km távolságban nyugatra-délnyugatra, Jász-Nagykun-Szolnok megye keleti részén fekvő, valamivel több, mint 10 ezer lakosú, tipikus alföldi, nagykun mezőváros. Hazánk kistájainak kataszteri besorolása szerint a Mezőtúr-Karcagi-síkon fekszik, tengerszint feletti magassága 89 méter. A mai város a Szolnok felől benyúló löszös hát-ság ármentes folyóhátján terül el. Felszíne feltöltődéssel keletkezett asztalsímaságú tökéletes síkság (Tóth 2013).

A gazdálkodás változásai

A Nagykunság és Kisújszállás történetében meghatározó politikai-társadalmi-demográfiai-gazdasági-környezeti kihívás volt a török időszak (1526–1686), amelynek következtében végül – ha csak időszakosan is – elnéptelenedtek a korábbi, kisebb szállások. 1699-ben a Pentz-féle kamarai összeírás Kisújszállást néptelen pusztaként regisztrálta (Pálóczi Horváth 2013). Ezt követően sikeres „válaszadásnak” tekinthető, hogy az elmenekült, megmaradt kisújszállásiai (keveredve más vallásúakkal és kultúrájúakkal) 1717-ben visszatértek a Nagyságos Fejedelem rakamazi birtokáról, és „újra megülték”, újjáélesztették a települést (Tóth 2013). Ugyanakkor csak a redemptió – a jászkun kerület önmegváltása (1745. május 6.) – után indult meg dinamikus fejlődés. Ekkor szabadult meg a város lakossága a földesúri függéstől és a jászkun autonómia keretei között kibontakozhatott a szabad, polgári fejlődés. A tipikusan agrárjellegű, túlnyomó részben állattartáson alapuló gazdálkodás és önellátás mellett lassan bontakozott ki az ipari és kereskedelmi tevékenység. Az ipar kezdetben kézműipari jellegű (szövés, fonás, falmunka stb.) volt, és a település lakóinak belső szükségletét elégítette ki (Ducza 2013).

A Nagykunság és Kisújszállás népének élete mindig a vízzel volt kapcsolatos: hol a víztért, hol a víz ellen kellett küzdenie az itt élő embereknek. Találó a régi keletű mondás: „ide két isten kellene: az egyik, aki hozza, a másik, aki viszi a vizet”. A 18. században az árvízmentes, kiváló talajú „hátas földeken” mind több gabonát, dohányt, kendert, dinnyét termeltek, a kertekben szőlő- és gyümölcsstermesztés virágzott. A természetes vizek környékén a lankásan ereszkedő partok is egyre inkább a szántóföldi művelés területeivé váltak, ezzel párhuzamosan ugyanakkor az ősi ártéri gazdálkodás hanyatlása kezdődött meg (Tóth 2013).

A térségben döntő jelentőségű tájtalalkítást jelentett a Tisza szabályozása, annak komplex környezeti-társadalmi-gazdálkodási következményeivel együtt, melyek rövid távon jelenthettek ugyan egyfajta előremutató megoldást, ám ma már látjuk ennek a beavatkozásnak az árnyoldalait is... A vízrajzi helyzet nehézségére tekintettel már 1754-ben gátat építettek a Tisza Taskony-pusztja környéki Mirhó-fokán. A közmunkával megépített Mirhó-gát állta az idők és az elemek próbáját: csaknem száz éven keresztül védte a Mirhó és a Kakat völgyét a Tisza árvizeitől. A gazdáknak a gátépítés előtt a víz miatt, utána pedig a víz hiánya miatt kellett a jószágaiknak legelőt árendálniuk. Egyre több panasz hangzott el a kiszáradt területek „szíkes volta” és hasznavehetetlensége miatt. Az e tájon legjelentősebb ökológiai tényezőnek számító víz kizárása az építők által fel nem mérhető következményeket okozott. A korábban kialakult ökológiai

egyensúly felbomlott, s a Nagykunság lakói körül lassan megváltozott a táj. A folyósza-
bályozás egyik nem várt következménye, hogy csapadékban szegényebb években a
nyári forróság addig nem ismert elemi csapásként, aszályként jelentkezett (Ducza 2013).

A Széchenyi Istvánhoz köthető vízrendezés, a fokok elzárása következtében hatalmas
területek szabadultak fel és váltak a földművelés színterévé (Tóth 2013). Búzárt
ártermelésre ugyanakkor csak a 19. század közepétől vetnek Kisújszálláson, amit a
kiépült vasúthálózat és az európai gabonakonjunktúra egyaránt segített. Megindult a föl-
dek tagosztása is, kialakult a tanyarendszer. E nagy horderejű agrárkultúra-változásnak
hatása volt a természetes vegetációra is: a vizes élőhelyek után a löszgyepek is vissza-
szorultak, sőt eltűntek. Az 1800-as évek végén még egy jelentős változás következett
be a mezőgazdasági kultúrában: a filoxeravész nyomán szinte teljesen megsemmisültek
a korábban virágzó helyi szőlőültetvények (Tóth 2013).

A 20. századi tájformáló erők sorában a legradikálisabb átalakulást a szocialista
nagyüzemi mezőgazdaság kialakítása okozta. Az 1945. évi földosztást követően még
néhány évig megmaradt a kisparcellás gazdálkodási forma, sőt a földhöz juttatott
parasztok néhány holdas gazdaságai csak növelték a nadrágszíjparcellák számát: rend-
kívül tarkává vált a határ. Az 1950-es évek kommunista voluntarista gazdaságpolitikája
következtében ugyanakkor megindult a tanyavilág felszámolása, illetve a mezőgazda-
sági termelés „gyermekbetegségei” is akkor ütözköztek ki a legerőteljesebben: tájidegen
kultúrnövények (gyapot, gumipitypang stb.) termelésével kísérleteztek, ám néhány éven
belül ennek a szerencsétlen agrárökológiai próbálkozásnak maga a természet és a józan
paraszti belátás vetett véget (Tóth 2013).

Az 1960-as éveket követően végképp kialakult a táj új arculatát döntően meghatá-
rozó nagyüzemi monokultúrás gazdálkodás. A hagyományos búza, kukorica, napraforgó,
cukorrépa és takarmánynövények mellé belépett egy „új” kultúrnövény is, a talajadottsá-
gokhoz jól alkalmazkodó vízi gabona, a rizs. A tanyavilág véglegesen felszámolódott.
A szántóföldek tényeresével felgyorsult az alföldi táj homogenizációja: egyetlen ár-
mentes területként hatott az egész vidék, mindenütt a szántóföldek váltak uralkodóvá.
A mezőgazdasági kultúra átalakulása megváltoztatta a táj képét is. Megjelentek a táj új,
mesterséges elemei: a majorok, gabona- és szárító silók, jószágartató telepek, istállók,
gépszínek, szerelőcsarnokok, mezőgazdasági repülőterek, víztornyok, AC-öntözőtele-
pek, lineár öntözőrendszerek, távvezetékek. Nagy számban épültek új csatornák, illetve
hozzájuk kapcsolódva megannyi műtárgy (Tóth 2013).

Az 1990-es években lezajlott tulajdon(os)váltás, az egész agrárstruktúra átrendező-
dése – a helyi társadalmat elemezve és megélve – összességében negatív társadalmi-
gazdasági-környezeti következményekkel járó folyamatok elindítója volt (Tóth 2013).

A rendszerváltás utáni gazdasági (és társadalmi) átalakulás hazai kisvárosokra gyakorolt hatásait sok tanulmány elemezte már, s ezek is rávilágítanak a nagykunsági városok – köztük Kisújszállás – gazdasági leszakadására (ld. például Molnár et al. 2023). E hivatkozott írás a Magyarország Nemzeti Atlaszában publikált tipológiát használja, mely szerint településünk komplex karakterét, településhálózatban betöltött pozícióját tekintve „alig város”, míg városhierarchiában elfoglalt helye szerint „hiányos funkciójú kisváros” (Kovács et al. 2021).

S hogy mit kellene tenni a jövőben gazdasági téren? A kistájat a víz tájformáló szerepe mellett szélsőséges klimatikus és ökológiai adottságok is jellemzik. Összes területének több mint egyharmada mezőgazdasági hasznosítás szempontjából kedvezőtlen, gyenge termőképességű, még extenzív szántóföldi művelésre is alkalmatlan. Jelenleg Kisújszállás határában a szántó művelési ág területi részaránya meghaladja a 80%-ot. Ezzel szemben az erdő 3,2%-ot, a gyept 3,8%-ot foglal el. Különösen szembetűnő a kert, a gyümölcsös és a szőlő rendkívüli visszaszorulása: együttes területük is alig több 50 hektárnál. A szőlőművelés csupán 1 hektárra korlátozódik. A hajdan több ezer hektárt borító nádasok ma már csak szórányosan fordulnak elő (Tóth 2013). Az érem másik oldala, hogy az öntözővizekhez kapcsolódóan a város területének egy része országosan is kiemelkedő jelentőségű rizstermesztő térség. (Kiegészítésként elmondható, hogy a kisújszállási rizstermesztés az európai rizstermesztés északi határán fekszik: hagyományos [*Oryza sativa*] és indián rizs [*Zizania Aquatica*] ettől északabbra kontinensünkön jelenleg nem termesztendő.) A rizsterületek alapvető mezőgazdasági funkciójukon túl Alföldünk – és a régió belül Kisújszállás határának – különleges működésű, sajátos megjelenésű másodlagos vizes élőhelyei: az év jelentős részében számos madárfaj számára kiemelt fontosságú élőhelyként funkcionálnak (Monoki 2011).

A változó klímára tekintettel – a városkörnyék adottságait alapul véve – változtatásokat, művelésiág-váltásokat kellene előirányozni Kisújszállás külterületén is. A lehetőségeket és adottságokat mérlegelve a gyenge minőségű, gazdaságosan nem művelhető szántóterületeket legelőként, erdőként vagy gyümölcsösként, illetve – a meglévő területeket kiterjesztve – rizsültetvényként kellene kezelni (KVÖ 2023).

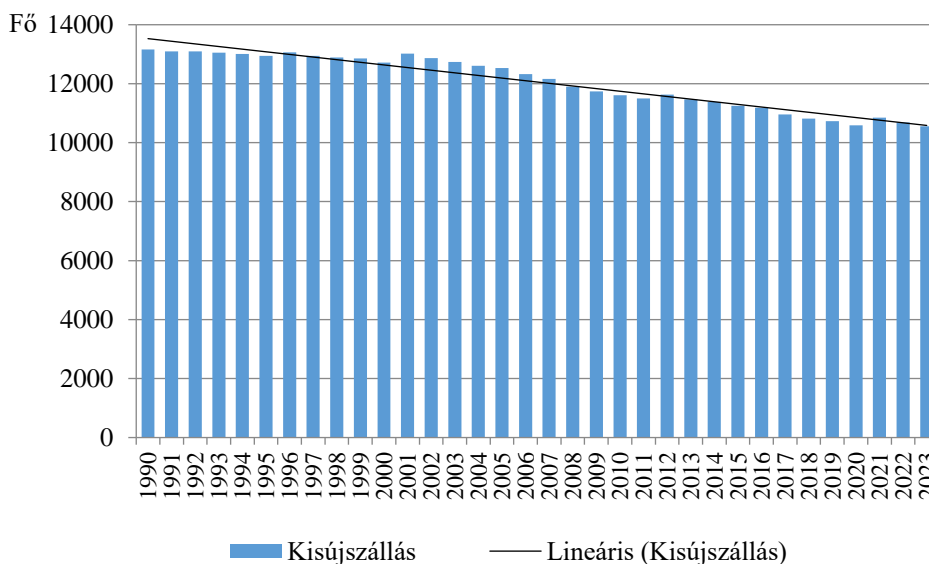
Az önkormányzatnak, a vállalkozásoknak és – talán legfőképpen – a lakosságnak is kiemelt figyelmet kellene fordítania a meglévő városfejlesztési eredmények megtartására, az energiamegtakarításra, a megújuló energiák használatára, a hulladékkibocsátás csökkentésére, a klímaváltozás hatásainak megelőzésére, kivédésére, *s mindezek alapjaként a folyamatos formális és informális tanulásra-képzésre*. Ugyanakkor ezen kihívások kezelésére nemcsak a helyi, hanem az országos akarat és aktivitás is legalábbis hiányosnak minősíthető.

A fejlődés (vagy helyben maradás, esetleg leszakadás) kulcsa: a helyi társadalom

A város – illeszkedve egyes európai területek és hazánk „mainstream” népesedési trendjeihez – évtizedek óta demográfiai erózióval, népesedési problémákkal küzd. Kisújszállás lakossága 14.532 fővel 1930-ban érte el a csúcspontját (Vincze 2004), s ettől kezdve – európai és magyar nemzeti szintű társadalmi-politikai traumák, gazdasági okok, a gyermekvállalási kedv kulturális alapokon nyugvó változásai stb. miatt – általában csökken: a rendszerváltás évében még 13.159 lakosa volt a városnak (Vincze 2004), de azóta is folyamatosan apad (1. ábra), illetve öregszi.

1. ábra

A bejelentett lakosságszám változása Kisújszálláson (fő) (1990–2023)

Forrás: KSH és Kisújszállási Polgármesteri Hivatal adatai alapján saját szerkesztés.

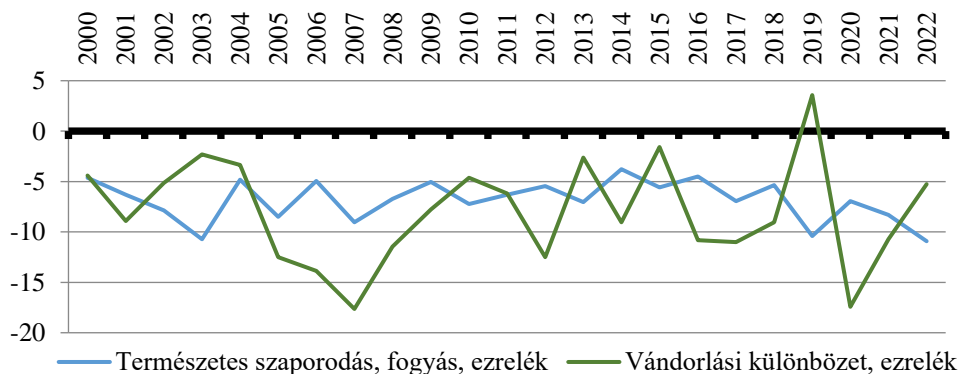
Az elmúlt évtizedekben Kisújszálláson csaknem folyamatosan és jelentősen, lineárisan csökkent a bejelentett lakosság száma: a helyzetet tovább rontja, hogy az ide bejelentett lakosok egy része életvitelszerűen nem Kisújszálláson tartózkodik. Az öregedési index már 2000-ben is magas (80,4%) volt, 2013-ra az ezredfordulós érték bő másfélszeresére (130,9%) emelkedett, 2021-ben pedig már 156,4%-on állt (KVÖ 2022). A népességszám zsugorodása a természetes fogyásra és a negatív vándorlási különbözetre

(2–3. ábra), a fertilitási instabilitásra / egyensúlytalanságra és a fiatal(abb), képzett(ebb) munkaerő nagyobb városokba, illetve fővárosba történő elvándorlására, továbbá az elöregedésre vezethető vissza.

A 2. ábrán ugyanakkor észrevehető egy pozitív irányú elmozdulás 2019-ben, mely több okra vezethető vissza. Egyrészt, ekkorra „érett be” az önkormányzat „Kisújszállás hazavár”, illetve „Kisúj a Te otthonod” támogatási programja, melynek keretében több fiatal kisújszállási ingatlanvásárlási támogatásban részesült. Erre épült rá a központi kormányzat által meghirdetett családtámogatási rendszer (CSOK), mely a településen is igénybe vehető volt. Mindezekén túl, a város belső periferián történő elhelyezkedése miatt az országos összehasonlításban alacsony helyi ingatlanárak kifejezetten előnyök. Ezek a tényezők együtt biztosítottak kedvező feltételeket a fiatalok egy részének helyben tartásához, illetve egyes, a városból elszármazott fiatalok családdal együtt történő visszatelepedéséhez. Sajnos – miként azt az ábra adatai is mutatják – a tendencia egyelőre mégsem fenntartható.

2. ábra

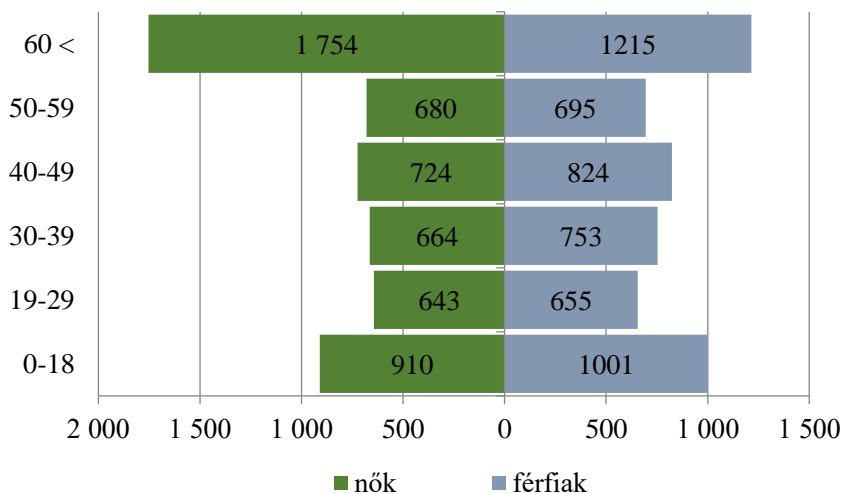
Kisújszállás természetes fogyása és belföldi vándorlási különbözete (ezrelék)
(2000–2022)

Forrás: TEIR (KSH) adatok alapján saját szerkesztés.

3. ábra

Kisújszállás korfája (2023, fő)

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés.

A fenti folyamatokon túl, a városi népesség kapcsán veszélyforrásként regisztrálható a társadalom peremére, vagy már azon is kívülre került, deklasszálódott rétegek fokozódó újratermelődése, illetve más településekről Kisújszállásra történő betelepülése (KVÖ 2020).

Sok fiatal a felsőoktatásban vesz részt, és sokan nagyobb városban, vagy a fővárosban vállalnak munkát, ahol ismerősnél, rokonoknál vagy albérletben tartózkodnak, ezért nem akarnak, vagy nem tudnak ott állandó lakosként bejelentkezni. A diplomát szerző fiatalok ritkán térnek haza, a nagyobb városokban, régióközpontokban találják meg a boldogulásukat, vagy külföldre mennek nyelvtanulás és munkavállalás céljából. Feltételezhető, hogy a fiatalok elvándorlásával tovább folytatódik Kisújszálláson a népességcsökkenés, az itt maradó lakosság összetételében pedig túlnyomó többségbe kerülnek az idősebb korcsoport tagjai (KVÖ 2020).

A rendszerváltás utáni időszak a városi társadalom és gazdaság számára a többnyire eljátszott (vagy fel sem ismert) lehetőségek korszaka volt. Legfeljebb részlegesnek tekinthető a gazdaság modernizációja (az európai színvonalhoz történő felzárkózás néhány vállalkozásnak sikerült), hiszen a dupla negatív spirálba került helyi társadalom nagy részét felkészületlenül érte a változás. Folyamatos népességcsökkenés, előregedés,

a képzettség, fiatalabb rétegek elvándorlása jellemző. A városban maradó népesség etnikailag átalakul, és folyamatosan (mindinkább?) elmarad végzettségi / képzettségi mutatóiban az országos átlagértékektől.

Kisújszálláson jelenleg az aktív korú lakosság jelentős része rendelkezik munkahellyel. A legnagyobb foglalkoztatók a közszférában és a feldolgozóiparban találhatók. A meglévő munkahelyek elsősorban szakmunkás és szakközépiskolai végzettségű munkaerőt igényelnek. Felsőfokú végzettségű szakembereket leginkább az oktatási intézmények és a Polgármesteri Hivatal foglalkoztatnak: e munkakörök szűkösége miatt is jellemző a fiatal diplomások elvándorlása a városból. A pályakezdő fiatalok elhelyezkedését elsősorban a munkalehetőségek száma, a nem megfelelő szakmaválasztás, a szakmai tapasztalat hiánya és az iskolai végzettség befolyásolja. Az ifjúsági munkanélküliség strukturális munkanélküliség: a munkaerőpiac elvárásai ma már nemcsak a végzettségre és a szakképzettségre, hanem a különböző személyes kompetenciákra, szakmai és gyakorlati tudásra is kiterjednek (KVÖ 2022).

A munkaerőpiaci kínálaton túl tehát az alacsony, illetve elavult iskolai végzettség is korlátozza az elérhető állások körét, szűkíti a lehetőségeket. Tovább nehezíti a helyzetet, hogy az alacsony iskolai végzettséggel is elérhető, de jobb minőségű (magasabb bért vagy kedvezőbb munkakörülményeket feltételező) munkakörök esetében az állásokért folytatott versenybe magasabb végzettségűek (pl. érettségizettek) is beszállnak, így ezekről a munkaterületekről is kiszorulnak az alacsony képzettségűek. Elmondható, hogy a készségek közül a „hatékony álláskeresési technikák”, illetve az állásinformációkat biztosító kapcsolati háló kiépítéséhez szükséges képességek hiánya egyaránt jellemző az alacsony szintű kulcskompetencia-készlettel rendelkező munkanélküliek körében. Legfontosabb kompetenciáknak a pontosság, kitartás, együttműködési készség, kreatív problémamegoldás, a munkahelyi szerepek, lehetőségek, mozgásterek pontos megítélése, eligazodás a hierarchiában, a munkahelyi döntések következményeinek pontos felmérése, hatékony kommunikáció stb. számítanak. E képességek az álláskeresés során is kulcsszerepet játszanak, és talán még a szakképzettségnél is fontosabbak: a tapasztalatok szerint alapvetően meghatározzák az elhelyezkedés sikerességét. Alacsony szintjük tehát hozzájárul a kisújszállási munkanélküliség tartósságához (KVÖ 2022).

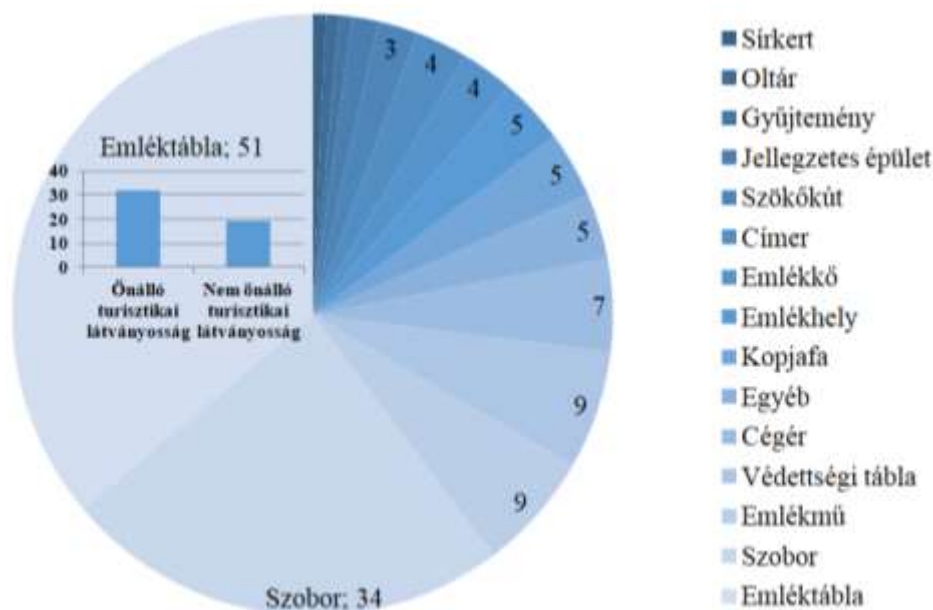
Összességében megállapítható, hogy a településen (de tágabb térségében sem) nem igazán érték a tudás, és sajnos a társadalom egy része továbbra sem érzékeli, hogy „*az iskolázottság a társadalmi lét szükségszerűsége*” (Becsei 2006: 49). A kilábaláshoz, a további fejlődéshez pedig elengedhetetlen lenne annak helybeli felismerése, hogy egy erőforráshiányos (már amennyiben az...) településen kiemelt szerepe lenne az emberi erőforrásoknak, azok fejlődésének, mert a lokális társadalmi tőke lehet a kisváros rejtett tartaléka (Horeczki 2023).

A Nagykunság „kulturális fővárosa”

Egyik – talán a legjelentősebb – kitörési pontjának a kultúrát tekinti a város. Ennek fizikai és szimbolikus alapjai is vannak, melyekre Kisújszállás a település kiemelt reziliencia-pontjaiként építhet a jelenben és a jövőben egyaránt. A társadalom szellemi értékeinek anyagi kifejeződései döntő többségükben épületek, szobrok és emlékművek. A terepbejárás során 2013-ban 79 helyszínen összesen 141 látnivalóval találkozhattunk – egy évtized alatt ez a szám 88 helyszínre és 154 látnivalóra emelkedett (Kisújszállás kulturális látnivalóit foglalja össze a 4. ábra). A települési értéktárat 159 tétel alkotja: építmények, természeti környezet, társasélet, tárgyak, étkek és alkotások (Kovács 2022). A látnivalók és az értéktári elemek nem egyeznek teljes mértékben: ez azonban érthető, hiszen például a szellemi alkotások vagy a társasélet nem feltétlenül jelentik kézzelfogható manifesztációját a turisztikailag értékesíthető adottságoknak.

4. ábra

Kisújszállás kulturális látnivalói (darab)

Forrás: Vigadó Kulturális Központ (2013), Kisújszállás Települési Értéktára és Kisújszállás város honlapja alapján saját szerkesztés.

Meg kell említenünk, hogy a kulturális örökség részét képező 32 emléktábla önálló turisztikai látnivalót képvisel Kisújszálláson (az emléktáblák olyan objektumokat jelölnek, amelyek eredeti fizikai valójukban már nem tekinthetők meg, csak a táblák jelzik egykori létezésüket). A kulturális látnivalók 27%-a íróknak és költőknek (pl. Arany Jánosnak, Móricz Zsigmondnak vagy a kisújszállási születésű Csukás Istvánnak) állít emléket. 12%-uk a forradalmakhoz és szabadságharcokhoz, az első és második világháborúhoz, illetve azok következményeihez kapcsolódik. A kunok emlékét (10,6%) őrzik a kunhalmok (Turgony ősi telephely), a kunok vándorlását, harcait, betelepülését bemutató emlékhelyek, vagy a kunkapitányoknak emléket állító sétány a városháza parkjában. A természethez kötődő értékek 6%-ot tesznek ki. „Alföldi jellegű” látnivalói közé tartoznak a folyószabályozáshoz tartozó emlékek (Mirhó-torok, Cshivag-dűlő, „Papgát” stb.), illetve a félmúlt történelmi emlékeit őrzik a Kisgazda Párt alapításának, vagy a KUNSZÖV létezésének emléktáblái és cégerei.

Kisújszálláson jelenleg egy bölcsőde, két óvodai intézmény, két általános és három középiskola, egy művészeti iskola, egy egységes gyógypedagógiai intézmény, egy művelődési központ és könyvtár, illetve a Vigadó multifunkcionális kulturális centrum működik, melyben mozi és bowling pálya is üzemel. Az intézmények önmagukban talán nem emelik ki a város térségi kulturális jelentőségét, de a mögötte lévők az élő város, a kultúra megőrzésében fontos szerepet játszanak. A városban mintegy félszáz civil szervezet és egyesület található, amelyek büszkén őrzik hagyatékukat és ápolják kultúrájukat. Ilyen például a Kisújszállási Városvédő és -Szépítő Egyesület (a város legnagyobb és legjelentősebb civil szervezete), a '48-as Olvasókör, a Bokorvirág Hagyományörző Egyesület, a Karitatív Önkéntesek Kisújszállási Egyesülete, a Morgó Kézműves Körök, a Szalma- és Csuhefonók Baráti Társasága Egyesület, a Kisújszállási Nagykun Polgári Kör, valamint a Nagykun Nádor-Huszár Kulturális Egyesület. Az alföldiség jegyei fellelhetők a város agrárius gyökereit őrző szakmai szervezetek (pl. Magyarországi Rizstermesztők és Feldolgozók Országos Szövetsége, Kisújszállási Gazdakör) működésében is.

A jelenkor látszat-valóságában – érzélve a helyi társadalom problémáit és a megoldást keresve – a város egyértelműen épít a kultúrára, mint helyi kitérés és fejlődési lehetőségre: nyolc évvel ezelőtt ennek fizikai keretként alakította ki a Vigadó épületét, mely azóta is a kulturális események központja a helyiek (és a vidékről érkezők) számára. Az önkormányzat emellett kiemelt figyelmet szentel a település kultúrája ápolásának, megőrzésének, illetve fejlesztésének, továbbá a helyi kulturális értékek lakosság (és ide látogató turisták) számára történő átadásának – legyen szó a populáris és a magaskultúra értékeiről egyaránt (már amennyiben létezik még ilyen megkülönböztetés). A helyi képviselőtestület a 46/2012. (XII. 19.) rendeletében határozta meg a

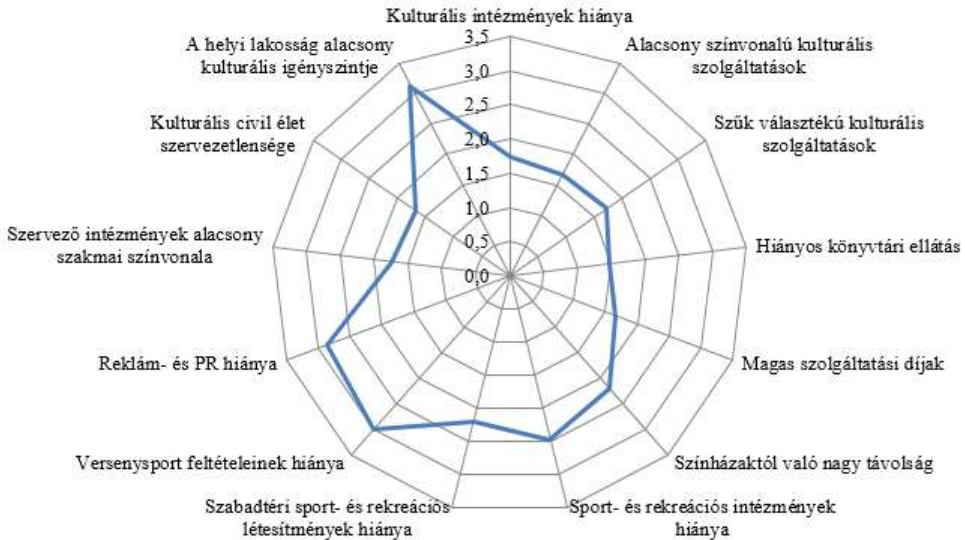
helyben „előállítandó”, biztosítandó kulturális szolgáltatásokat, és ennek legfőbb letéteményesévé, felelősévé a többfunkciós közművelődési intézményként működő Kisújszállási Művelődési Központot és Könyvtárat tette meg. A Vigadó ennek az intézménynek az ékköve, s bár a legfontosabb, de nem egyedüli része. A Vigadón kívül ide tartozik az Arany János Városi Könyvtár, a Művelődési Ház, a Néprajzi Kiállítóterem, a Papi Lajos Alkotóház, a Bocskai-ház, a Tájház, valamint a Nagykun Klub: ezeken a helyeken is folyamatosan zajlik az az értékteremtő és -megőrző munka, amellyel a kultúra helyi felelősei, szervezői és alakítói élményhez szeretnék juttatni a látogatókat (vigadokisuj.hu). A Vigadó, a helyiek kulturális igényeinek sokoldalú kiszolgálásán túl programokat, információkat kínál a városba látogatóknak is. Igyekszik minél színesebbé tenni a Kisújszállásra látogató turisták napjait: munkatársai segítséget nyújtanak, ha például horgászni, lovagolni, pónifogatozni szeretne az idelátogató, illetve, ha érdeklődik a város nevezetességei iránt (facebook.com).

A kérdőíves felmérés eredményei

Az 5. ábrán láthatjuk, hogy miként értékelték válaszadóink Kisújszállás kulturális adottságait. Leginkább *a helyi (átlag-)lakosok alacsony kulturális igény szintjét* találták aggasztónak, holott az érdeklődők a fentebb vázolt civil egyesületek sokaságánál megtalálhatnák a számításaikat: a kínálati oldal biztosítva van, itt valóban a motiváció hiánya jelenti a problémát. A helyiek aktiválása több területen is megoldandó kihívás, bár itt egy általános (kelet-)magyarországi össztársadalmi bémultságról lehet szó: ha megfeszül a város és az önkormányzat, akkor sem tud jobb eredményeket elérni ezen a téren (általános empiria, hogy csak azokon lehet segíteni, akik önmaguk is hajlandók tenni egy ügy érdekében). A kultúra terén *a reklám és a PR hiányosságait* emelték még ki válaszadóink, de ezt nemcsak a kulturális adottságoknál rótták fel problémaként, hanem a településmenedzsment (6. ábra) esetében is a kommunikáció és a PR elmaradottságát hangsúlyozták (3,5). Úgy gondolják, hogy nagyon kevés pénz érkezik központi forrásokból a városba, azaz egy általános és tartós, egyre súlyosbodó alulfinanszírozottság figyelhető meg (4,3). Ez helyben is jól jelzi azt a közel másfél évtizedes magyarországi folyamatot, ami a recentralizációt, az önkormányzatiság kiüresítését, a horizontális helyett vertikális „partnerség” újrāépülését jelenti az egyes területi szintek között.

5. ábra

Kisújszállás kulturális adottságainak megítélése

Forrás: Saját felmérés.

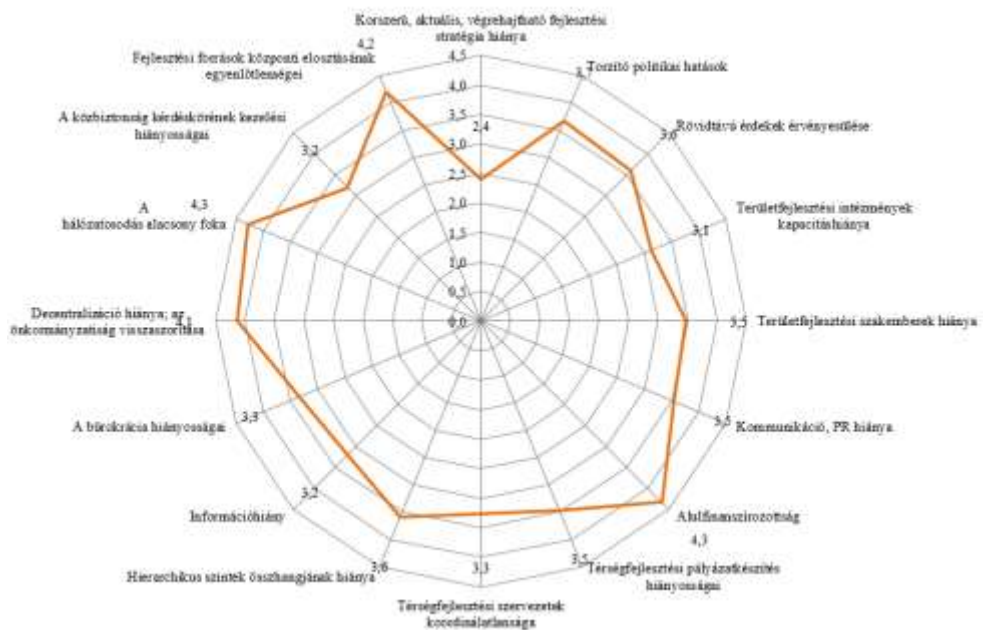
Válaszaikban (a „szubjektív érzékelés” kifejeződéseként) kiemelték a sportolási lehetőségek és rekreációs helyszínek hiányát, különösen a versenysportok kapcsán. Mindez annak ellenére alakult így, hogy Kisújszálláson működik a Porcsalmi Lajos Sporttelep (focipálya, futókör), az Extrém Sportpálya, a Motocross pálya, a Ligetben a futókör és a felnőtt kondi-park, a Kumánia Gyógy- és Strandfürdőben pedig lehetőség van az úszásra. A város környéki kerékpárúthálózat vonzó lehet a kerékpárosok számára, illetve remek kirándulási, túrázási lehetőségeket kínál a városkörnyék. A civil szervezetek keretében is megtalálhatják a helyiek a számukra megfelelő sportágakat: ebben segíthet például az Arany János Diák Sportegyesület, a FALCON Lövész Sportegyesület, a Kisújszállási Lovas Sportegyesület, illetve a Súlyemelő és Szabadidő Egyesület.

A válaszadók – negatív összefüggésben – megemlítették a színházak nagy távolságát (2,3) is. A „nagy” színházak (Csokonai Nemzeti Színház – Debrecen, Szigligeti Színház – Szolnok) valóban távolabb esnek, de a Kisújszálláson 2015 szeptembere óta (másfél évtizedes Csipkerózsika-álmom után újra) működő multifunkcionális Vigadó Kulturális Központban van egy többszáz főt befogadni képes színházterem (ezen belül 3D mozi is), ahol hangversenyeket, nosztalgiaesteket, mesejátékokat, és színházi előadásokat is rendeznek.

A város alföldiségét – a kulturális örökségen, annak mennyiségi és minőségi jellemzőin túl – a településmenedzsment és a jelenlegi gazdasági helyzet is visszatükrözi. A településmenedzsment kategóriái közül a legrosszabb (4-es feletti) eredményeket az alulfinanszírozottságra, a decentralizáció hiányára (azaz az egyre erősödő recentralizációra, kiüresedő önkormányzatiságra), a hálózatosság alacsony fokára, valamint a fejlesztési források központi elosztásának egyenlőtlenségeire vonatkozóan adták a válaszadóink (6. ábra).

6. ábra

Kisújszállás településmenedzsment-helyzetének megítélése

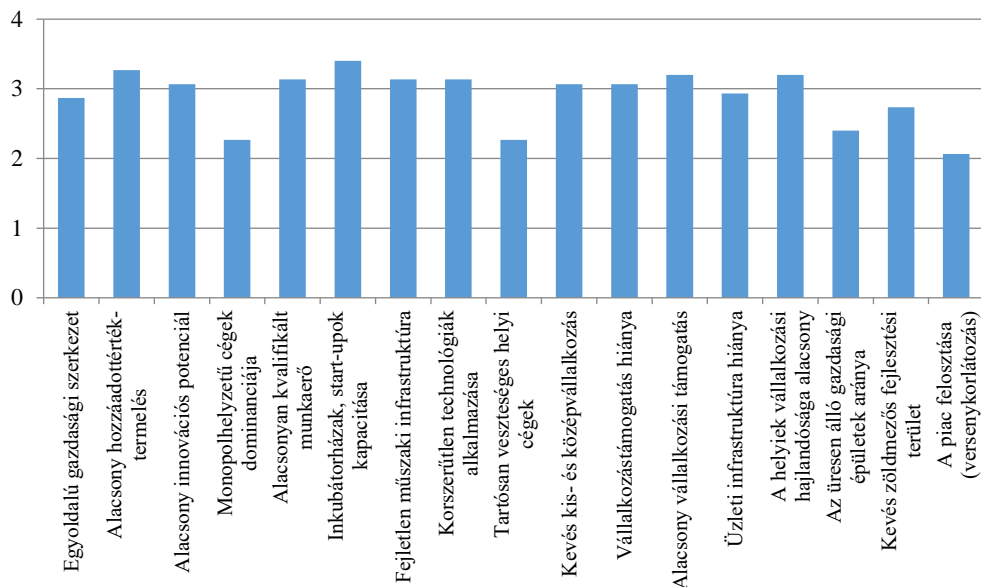

Forrás: Saját felmérés.

A gazdasági helyzetet értékelve az ipari fejlődést hiányolták, illetve kevesellték az ipari parkokat, inkubátorházakat, start-up központokat. Mindezekon túl hangsúlyozzák a korszerűtlen technológiák alkalmazását és a vállalkozások alacsony támogatottságát (7. ábra).

7. ábra

Kisújszállás gazdasági helyzetének megítélése

Forrás: Saját felmérés.

A településmenedzsment és a gazdasági helyzet megítélése is nyomatékositja a régi alföldi mezőgazdasági struktúrában ragadó (szenvedő) település igényét a változásra. Persze ellentmondás, hogy a helyiek többségében viszont nem kívánnak (mernek?) lépni, aktívan részt venni a változásban, összességében igen alacsony a polgári aktivitás.

Diskusszió

A felmérések és elemzések alapján kijelenthető, hogy Kisújszállás esetében is érvényes a kitétel, miszerint a *városi kulturális gazdasági tevékenységek erősítése mellett szól*, hogy ebben a szegmensben általában jelentős a kis- és középvállalkozások szerepe, illetve kimagasló a hagyományok jelentősége (Süli-Zakar et al. 2006). Az uniformizált, globalizált konzumkultúra ellenáramlataként kitermelődött már az a fogyasztói réteg is, amely egyre inkább az egyediséget, a jellegzeteset, a különlegeset keresi – és azt meg is fizeti.

A hagyományos elemeket a modernnel ötvöző, kiváló minőségű, egyedi termékeket előállító, korszerű piacszervezésű kézműipar így sikerrel beépülhet a (globális) kulturális

gazdaságba. A helyi tradicionális termékek felélesztése, modernizálása és fogyaszthatóvá tétele egy nagyobb közönség számára nemzeti és nemzetközi szinten is sikerrel kecsegtethet. Kiváló példája ennek a lengyelországi Koniakow újragondolt helyi kézműiparának 2000-es években kezdődött világraszóló sikertörténete (Koniakow Lace). A lokális tradíciók, ünnepek, néprajzi látványosságok a turizmus élénkítését jelenthetik, s újjáéledhetnek az ipari tömegtermelés korában lecsúszott kézműipari tevékenységek is (Süli-Zakar et al. 2006). Mindezek miatt érdemes megjegyezni, hogy *a városi kulturális gazdaság különösen érzékeny a helyi társadalom milyenségére, azaz a lokális humánerőforrás-bázis minőségére.*

Régi axióma, hogy a településeket alapvetően három célcsoportnak kell „eladni”: a helyi lakosságnak, a vállalkozásoknak és a turistáknak (Ashwoorth, Voogd 1990; Kozma 2006). A turizmus fontos szerepet tölt be a település versenyképességének növelésében, befolyásolja arculatát, imázsát, pozitív megítélését (Máté, Nagy 2015). Egy lokális közösség életében a turizmus támogathatja a helyi kulturális örökség megőrzésére, a hagyományok ápolására és az értékek bemutatására irányuló szándékokat (Maccannell 2003). Fontos megjegyezni, hogy egy település folyamatos fizikai és szimbolikus megújítása, illetve a fejlődés és a helyi különlegességek turistáknak történő eladása valós lehetőség, hiszen „a turizmus egy folyamat, amely magába foglalja a gyakorlat és a tér közös kontextusban való folyamatos újraalkotását” (Edensor 2012: 241), azaz a településfejlődés a turizmus élénkülését, így az adott város további fejlődését generálhatja. Mára bebizonyosodott az a tény is, hogy „a kulturális turizmus fejlesztése már nem csak turisztikai kérdés, hanem közösségi ügy” (Richards 2021: 8), azaz a turizmusélénkítés komoly település- (helyi vállalkozás-)fejlesztési potenciállal bír.

A 21. századi turisztikai trendek kapcsán látható, hogy „a turisztikai rendszerbe belépő több szereplő és a kulturális turisztikai élményekhez használt kontextusok szélesebb skálája együttesen azt jelenti, hogy számos új kulturális turisztikai gyakorlat jelenik meg” (Richards 2021: 8), így az olyan települések és helyi vállalkozások számára is új utak nyílnak, melyek alig rendelkeznek hagyományos vonzerőkkel. A turista már jó ideje a különlegeset, az egyedit, az autentikus élményt keresi: talán emiatt is megfigyelhető azon megközelítés felértékelődése, miszerint „menj el oda is, ahova egyébként soha nem mentél volna el”. A fizikai vonzerőkön túl „a megkülönböztetés turisták általi keresése azt jelenti, hogy a kortárs városnak ’eseménydús’nak kell lennie, vagy meghal’. A városok egyre gyakrabban használják a rendezvényeket politikai eszközként a kultúra által vezérelt fejlődés alátámasztására, a megkülönböztető arculat kialakítására vagy a társadalmi kohézió előmozdítására” (Richards 2021: 8).

A kulturális gazdaság fejlesztésének fontos sarokpontja még a helyi közösség képviselőjének, az *önkormányzatnak* e területen folytatott aktív politikája, amely például a kulturális kiadások emelése, a városi kulturális intézmények átszervezése, hatékonyságának növelése, a rendezvények számának és színvonalának emelése, illetve az épített örökség funkcióbővítő revitalizációja terén jelentkezhethet (Süli-Zakar et al. 2006), így járulva hozzá a város gazdasági sikerességéhez, a helyiek életminőségének javulásához. A kulturális gazdaság szimbolikus, imázsteremtő és -erősítő jellege miatt olyan vonzerőt képes generálni, ami a város társadalmára és gazdaságára, a városi élet egészére jelentős hatást gyakorol.

Konklúzió

A fentebb említett gondolatokat konkretizálva és Kisújszállás városára „lefordítva”, primer, szekunder és megélt geográfiai módszerekre alapozott kutatásaink alapján kijelenthető, hogy a város egyértelműen épít a kultúrára, mint vonzerőre, illetve mint a város megújulásának és jövőbeli fejlődésének egyik lehetséges alappillére. E kultúra alapú fejlesztési megközelítés egy olyan nagy hagyományú nagykun mezőváros számára, mint Kisújszállás, *elvileg igen jó lehetőségeket* villant fel, hiszen a 21. században a *kultúra* számít(hat) az egyik igen komoly „soft” tényezőnek, és ebből – mint láthattuk – az elemzett város igen jól el volt és el van látva.

Alapvető kérdés, hogy a kultúrára alapozott megújulás és identitásépítés új fejlődési alternatívának, vagy a meglévő fejlődési alternatívákat (helyi erőforrások mobilizálása vs. külső erőforrások becsatornázása, illetve élelmiszergazdaság, ipar, turizmus fejlesztése stb.) támogató „horizontális” koncepciónak tekinthető-e? Meglátásunk szerint erre a kérdésre árnyalt válasz adható. Mivel még alföldi, „nagykun körülmények” között is szükséges a több lábbon állás koncepciója, így a kultúrára alapozott megújulás és identitásépítés *inkább a meglévő fejlődési alternatívákat támogató horizontális koncepciónak* tekinthető. Azzal a kitételrel, hogy minden meglévő fizikai és szellemi erőforrás a legszélesebb értelemben vett (helyi) kultúra része („kultúra az, amit az ember hozzátett a természethez”), így ezek egyben a település reziliencia-pontjai is, melyek elvileg jó alapot szolgáltathatnak a megmaradáshoz, optimális esetben pedig a város hosszabb távú kiegyensúlyozott fejlődéséhez.

Irodalom

- Ashworth, G. J., Voogd, H. (1990): Selling the City. *Town Planning Review*, Belhaven, London, 68.
- Baranyi B. (2004): Gondolatok a perifériaképződés történeti előzményeiről és következményeiről. *Tér és Társadalom*, 2., 1–21. <https://doi.org/10.17649/TET.18.2.942>
- Becsei J. (2006): Az iskolázottság a társadalmi lét szükségszerűsége. In: Kókai S. (szerk.): *Földrajz és turizmus*. Nyíregyházi Főiskola TTK Földrajz Tanszék, Nyíregyháza, 49–63. http://zeus.nyf.hu/~foldrajz/konyvek/hanusz_60.pdf (Letöltés: 2023. december 30.)
- Beluszky P. (1992): Az „Alföld-szindróma” eredete (vázlat). In: *Végkiárúsítás I. Társadalom-földrajzi Tanulmányok (1959–1992)*. MTA RKK, Budapest, 39–59.
- Csatári B. (1993): Az Alföld tünetcsoport újraéledése 1990–1994. *Tér és Társadalom*, 3-4., 1–12. <https://doi.org/10.17649/TET.7.3-4.280>
- Csatári B. (2005): Települések fejlődési dinamikájának hosszú távú elemzése az Észak-alföldi régióban. *Ekisztika Bt.*, Kecskemét
- Duczai L. (2013): A gazdaság változása 1717 után. In: Tóth A. (főszerk.): *Kisújszállás város története a legrégebb időktől 2012-ig*. Kisújszállási Városvédő és –Szépítő Egyesület, Kisújszállás, 127–166.
- Edensor, T. (2012 [2001]): Performatív turizmus, színre vitt turizmus. A turisztikai tér és gyakorlat (újra)alkotása. In: Bódi J., Pusztai B. (szerk.): *Túl a turistatekinteten. A turizmus kritikai és kultúratudományi perspektívái*. Gondolat, PTE BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, SZTE BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Budapest, Pécs, Szeged, 241–269.
- Enyedí, Gy. (1997): A sikeres város. *Tér és Társadalom*, 4., 1–7. <https://doi.org/10.17649/TET.11.4.446>
- Fejérdy T., Z. Karvalics L. (2015): Kis- és közepes városok kulturális reziliencia-súlypontjai. *Replika*, 5., 113–127.
- Fukuyama, F. (1994): A történelem vége és az utolsó ember. *Európa Könyvkiadó*, Budapest. <https://te-rebess.hu/keletkultinfo/vege.pdf> (Letöltés: 2023. szeptember 26.)
- Hannerz, U. (2004): A kozmopoliták és helyiek a világkultúrában. In: Biczó G. (szerk.): *Az Idegen. Variációk Simmeltől Derridáig*. Csokonai Kiadó, Debrecen, 178–191.
- Horeczki R. (2023): A társadalmi tőke a kisvárosok rejtett tartaléka? *CITY.HU Várostudományi Szemle*, 1., 79–93. https://www.cityhu.net/_files/ugd/73f03a_e42a88d85bd446a6a8dd834418b6767a.pdf (Letöltés: 2023. december 30.)
- Hovanyecz L. (2008): Félreértve. Interjú Pataki Ferenc akadémikussal. *Népszabadság*, 2008. május 17. Kisújszállás Települési Értéktára. <http://www.kisujszallas.hu/smart-onkormanyzat-2021v5/ertektar/> (Letöltés: 2023. május 31.)
- Kisújszállás város honlapja. <http://www.kisujszallas.hu> (Letöltés: 2023. június 16.)
- Kisújszállás Város Önkormányzata Képviselő-testületének 46/2012. (XII. 19.) rendelete a helyi közművelődési tevékenység támogatásáról. https://kisujszallas.smartonkormanyzat.hu/data-files/userfiles/files/46_rendelet.pdf (Letöltés: 2023. december 30.)
- Koniakow Lace. <https://koniakow.com/en/?v=35b5282113b8> (Letöltés: 2023. június 6.)
- Koolhaas, R. (1995): *The Generic City*. The Monacelli Press Inc, New York. https://monoskop.org/images/7/78/Koolhaas_Rem_1995_The_Generic_City.pdf (Letöltés: 2023. december 18.)
- Kovács T. (2009): A kevés – még kevesebb? Az Alföld zsugorodó települései és (ki)útkereséseik. http://publikacio.uni-eszterhazy.hu/4341/1/103-116_Kovacs.pdf (Letöltés: 2023. szeptember 26.)
- Kovács T. (főszerk.) (2022): *Értékünk Kisújszállás*. Kisújszállás Város Önkormányzata, Kisújszállás

- Kovács Z., Beluszky P., Tóth G., Egedy T. (2021): Városok. In: Magyarország Nemzeti Atlasza – Társadalom. Csillagászati és Földtudományi Kutatóintézet, Földrajztudományi Intézet, Budapest, 116–127.
- Kozma G. (2006): *Terület- és településmarketing*. Debreceni Egyetem, Debrecen
- KSH (2023): Éves településstatisztikai adatok 2022-es településszerkezetben. Lakónépesség adatok, Népszámlálási és Mikrocenzus adatok 1990-2022.
- KVÖ [Kisújszállás Város Önkormányzata] (2020): *A szegregátumok felszámolásának elősegítése Kisújszálláson – projekt-előkészítő tanulmány*. https://kisujszallas.smartonkormanyzat.hu/smart-onkormanyzat-kisujszallasi-palyazatok/pages/szegregatum/documents/PET_kisujszallas.pdf (Letöltés: 2023. május 30.)
- KVÖ [Kisújszállás Város Önkormányzata] (2022): *Helyi Esélyegyenlőségi Program 2018-2022*. <https://hatarozatok.hu/publikacio/76cc2872ac1ac896dc33536acedd8510/dontes/2972539/melleklet/69197> (Letöltés: 2023. november 29.)
- KVÖ [Kisújszállás Város Önkormányzata] (2023): *Települési Arculati Kézikönyv*. https://kisujszallas.smartonkormanyzat.hu/data-files/userfiles/files/TAK_Kisujszallas_2023_jh.pdf (Letöltés: 2023. november 29.)
- Maccannell, D. (2003): Az átalakított etnikai megjelenés. In: Szöllös P. (szerk.): *Turizmus és szociológia*. Budapesti Gazdasági Főiskola, Budapest
- Máté A., Nagy E. (2015): A turizmusfejlesztés szerepe és hatása a versenyképességre, a településimázsra és az arculatra. *Településföldrajzi Tanulmányok*, 2., 94–107. <https://ojs.elte.hu/index.php/tft/article/download/3269/2965/5896> (Letöltés: 2023. december 6.)
- Molnár E., Saidi, F. A., Lénárt V. M. (2023): Kisvárosi gazdaságok funkcionális településföldrajzi megközelítésben. *CITY.HU Várostudományi Szemle*, 1., 49–77. https://www.cityhu.net/_files/ugd/73f03a_a33b2c3e9887483ca013e43581cbb78b.pdf (Letöltés: 2023. december 30.)
- Monoki Á. (2011): A nagykunsági rizsföldek természetvédelmi jelentősége. In.: Ducza L. (főszerk.): *Kisújszállási Nagykun Kalendárium a 2011-es közönséges évről*. Kisújszállás Város Önkormányzata, Kisújszállás, 307–311.
- Pálóczy Horváth A. (2013): Kisújszállás határának benépesülése és településtörténete az újkőkortól a török kor végéig. In: Tóth A. (főszerk.): *Kisújszállás város története a legrégebbi időktől 2012-ig*. Kisújszállási Városvédő és –Szépitő Egyesület, Kisújszállás, 90–113.
- Pirisi G. (2019): A reziliencia lehetséges értelmezése a településföldrajzi kutatásokban. *Tér és Társadalom*, 2., 62–81. <https://doi.org/10.17649/TET.33.2.3080>
- Richards, G. (2021): Emerging Cultural Tourism Practices: New Opportunities For Small Cities? <https://www.turisztikaitanulmanyok.hu/2021/12/29/greg-richards-emerging-cultural-tourism-practices-new-opportunities-for-small-cities/> (Letöltés: 2023. december 6.)
- Simmie, J. (2014): Regional economic resilience: a Schumpeterian perspective. *Raumforschung und Raumordnung*, 2., 103–116. <https://doi.org/10.1007/s13147-014-0274-y>
- Süli-Zakar I., Ekéné Zamárdi I., Kozma G., Teperics K. (2006): Debrecen kulturális gazdagsága és gazdasága. In: Kókai S. (szerk.): *Földrajz és turizmus*. Nyíregyházi Főiskola Természettudományi Főiskolai Kar Földrajz Tanszéke, Nyíregyháza, 313–334.
- Tóth A. (2013): A város általános földrajzi jellemzői. In.: Tóth A. (főszerk.): *Kisújszállás város története a legrégebbi időktől 2012-ig*. Kisújszállási Városvédő és –Szépitő Egyesület, Kisújszállás, 9–82.
- Vigadó Kulturális Központ (2013): *Séták Kisújszálláson. Emlékhelyek, szobrok, látnivalók*. TourInform kiadvány. https://vigadokisuj.hu/kiadvanyok/setak_kisujszallason_2016.pdf (Letöltés: 2023. május 25.)

- Vincze S. (2004): Hogyan változott Kisújszállás népessége és iskolázottsága az elmúlt században – főként annak második felében? In: Ducza L., Ari G., Bocskai I. (szerk.): *Kisújszállási Nagykun Kalendárium a 2004-es szökőévre*. Kisújszállás Város Önkormányzata, Kisújszállás, 267–277.
- Zsibók Z., Rác S., Horeczki R. (2022): Fejlődés és fejlesztés 2020 előtt és után: Beszámoló a III. Területfejlesztők Napjáról. *Tér és Társadalom*, 1., 164–168. <https://doi.org/10.17649/TET.36.1.3396>
https://www.facebook.com/vigadokisuj/?locale=hu_HU (Letöltés: 2023. augusztus 14.)
<https://vigadokisuj.hu/rolunk/> (Letöltés: 2023. augusztus 5.)